Kotimaisen perunan tuotannon jatkuvuuden turvaaminen

1 PERUNA SOPII SUOMEEN

1.1 PERUNA ON TUOTTOISA KASVI

Peruna on tuottoisa kasvi: Yksi taimi saattaa tuottaa jopa 30 perunaa. Tämä osoittaa, kuinka tehokkaasti peruna muuntaa auringon energiaa, vettä ja pellon ravinteita ihmisravinnoksi. Peruna on kasvi, joka pystyy ruokkimaan pieneltä alalta monta ihmistä. On jopa laskettu, että yhden hehtaarin alalla kasvatetut perunat tyydyttävät 22 ihmisen vuosittaisen energian- ja proteiinitarpeen. Perunan vesi- ja hiilijalanjäljet ovat mitättömän pienet esimerkiksi riisiin verrattuina.

Peruna on tärkeä Suomen huoltovarmuuden kannalta, sillä peruna on ruokamme tärkeä perusraaka-aine. Hiilihydraatin lähteenä peruna sopii Suomen olosuhteisiin erinomaisesti, ja perunantuotanto on siksi Suomen omavaraisuudelle elintärkeä kasvi. Tuoretuotteena myytävää perunaa kannattaa tuottaa lähellä, sillä ylimääräiset kuljetukset aiheuttavat perunalle lisää laadun riskejä, aiheuttavat päästöjä ja nostavat kustannuksia.

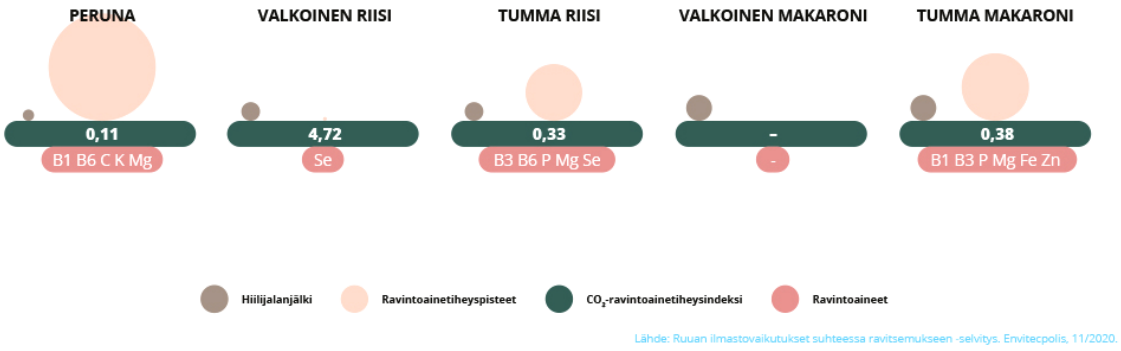
1.2 RAVINTEIKAS PERUNA ON HYVÄ HIILIHYDRAATIN LÄHDE

Peruna on syyttä suotta ollut hiilihydraattien syntipukkina. Keitetyssä perunassa hiilihydraattia on 13,2 g/100 g. Keitetyssä riisissä puolestaan sitä on 20,6 g/100 g ja keitetyssä makaronissa 19,9 g/100g. Peruna on myös ravintoarvoltaan arvokas hiilihydraatti, sillä se sisältää hyvin monipuolisesti erilaisia ravintoaineita. Sata grammaa perunaa sisältää ravintoaineita seuraavasti:

- 1,9 g proteiinia (täydellinen aminohappokoostumus)
- 0,1 g rasvaa
- 0,8 mg natriumia
- 425 mg kaliumia
- 20 mg magnesiumia
- 5 mg kalsiumia
- 40 mg fosforia
- 8,5 mg C-vitamiinia
- 1,0 g kuitua

- lisäksi sinkkiä, jodia, seleeniä, kuparia, foolihappoa, niasiinia, A-, B1-, B6-, E- ja K-vitamiineja.

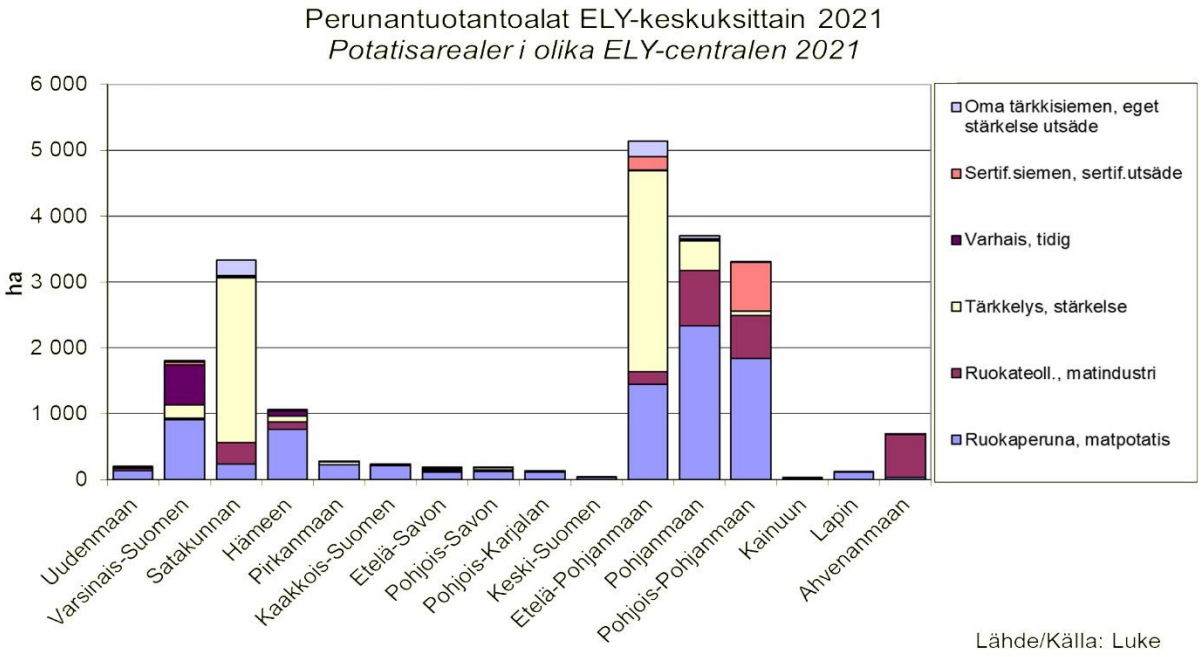
Monipuolisen ravintoarvon vuoksi perunalla on suuri ravintoainetiheys. Perunan hiilijalanjälki on sen sijaan huomattavasti pienempi kuin riisillä tai makaronilla. Tämän vuoksi perunaa kannattaisi suosia lautasella enemmän kuin ulkomailla tuotettua riisiä tai makaronia.

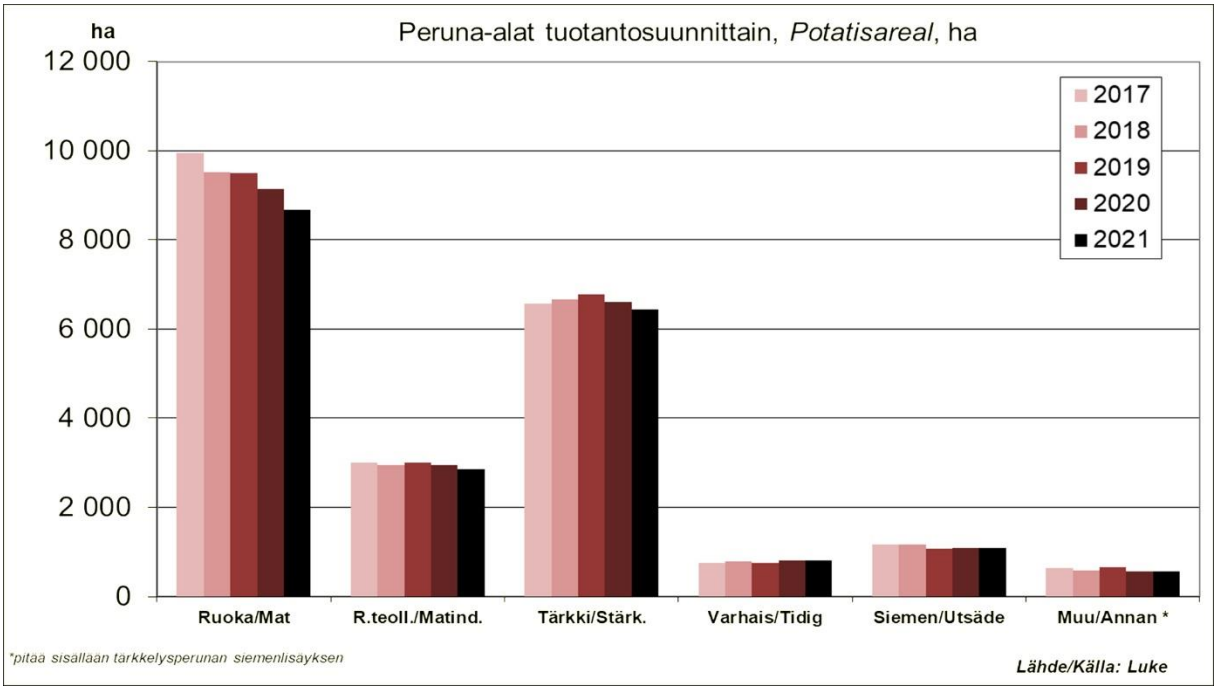
2 PERUNANVILJELY VAAKALAUDALLA

2.1 PERUNANTUOTANNON TILASTOJA

Ruokaperunaa tuotetaan Suomessa vuosittain noin 600 miljoonaa kiloa. Vuonna 2016 luku oli 587 miljoonaa kiloa, ja vuonna 2020 tuotettiin 624 miljoonaa kiloa ruokaperunaa. Vienti ja tuonti kompensoivat toisiaan, eivätkä nämä juurikaan heilauta Suomen markkinoilla olevan perunan kokonaismäärää. Vuonna 2016 Tilastokeskuksen ja Luken julkistaman ruoka-aineiden käyttötutkimuksen pohjalta kerätyn tiedon mukaan Suomessa perunaa käytettiin suoraan ruokaperunana 43 % koko tuotetusta määrästä, ja 46 % jalostettiin sekä elintarvikkeiksi ja muuhun teollisuuskäyttöön. Tilaston perusteella kotitaloudet ostivat henkilöä kohden kaupasta perunaa 22,2 kiloa ja perunavalmisteita noin kuusi kiloa vuodessa. Lukessa arvioitiin lisäksi, että ruokateollisuusperunan kulutus oli 18,1 kiloa henkilöä kohden, jolloin jokaisen suomalaisen arvioitiin syövän perunaa eri muodoissa 46,3 kiloa vuodessa.

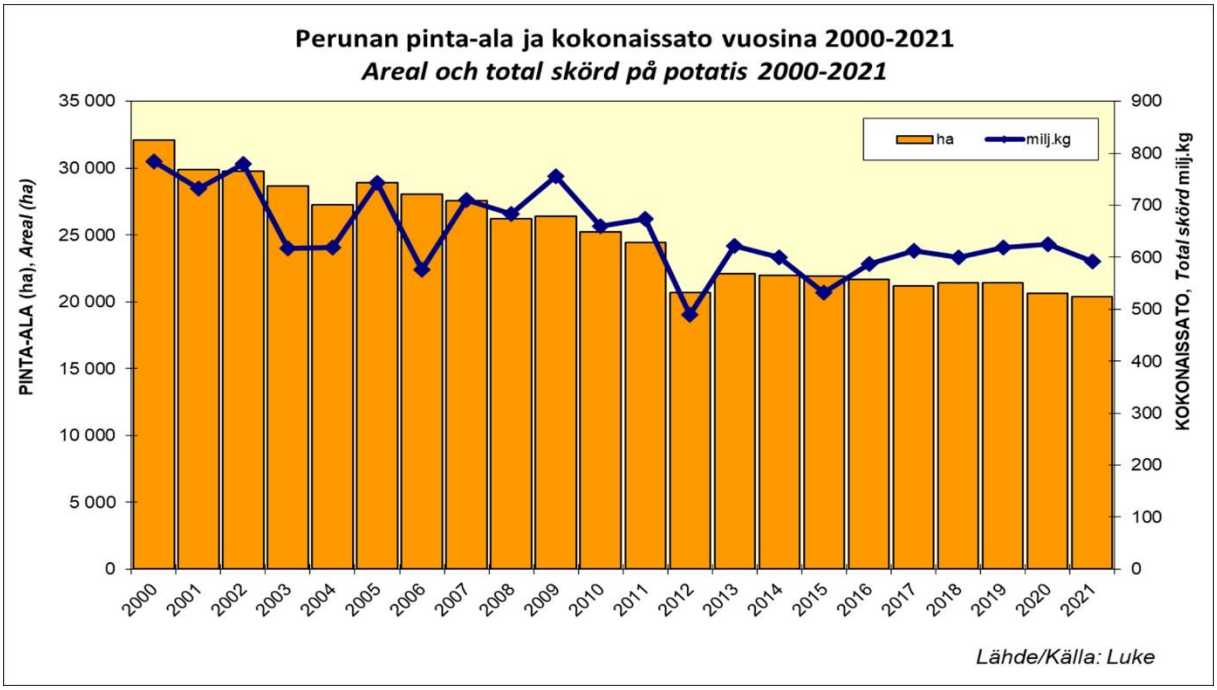
Perunanviljely on keskittynyt Länsi-Suomeen.

Ruokaperunan pinta-ala oli vuonna 2017 noin 9900 ha, ja vuonna 2021 noin 8600 ha, eli ruokaperunan viljely on pienentynyt 4 vuoden aikana 13 %.

Vuonna 2021 perunan viljelyalat olivat seuraavat: Ruokaperunan 8668 ha, ruokateollisuusperunan 2838 ha, katteenalaisen varhaisperunan 798 ha, sertifioidun siemenperunan 1074 ha ja tärkkelysperunan 6997 ha. Perunan kokonaisala Suomessa oli yhteensä 20375 ha.

Vuonna 2000 perunanviljelyn pinta-ala Suomessa oli n. 32 000 ha, ja vuonna 2021 ala oli 20 375 ha, eli viljellyt pinta-alat ovat laskeneet 20 vuoden aikana jopa 11 625 ha, eli 36 %. Perunan kokonaissato vuonna 2000 oli 780 miljoonaa kiloa, ja vuonna 2021 sato oli 510 miljoonaa kiloa, eli tuotettu sato on pienentynyt 270 miljoonalla kilolla, 34,6%.

2.2 ENTÄ JOS PERUNANVILJELY LOPPUU SUOMESSA?

Aliarvostetun perunan tuottajahinnat polkevat paikoillaan. Vaikka tuotantopanosten kustannukset ovat nousseet, markkinat reagoivat perunanviljelijän kannalta hitaasti. Kannattamattomuus on viljelijälle ymmärrettävä syy harkita lopettamista. Tuet ovat vain hetken turva: Tarvitaan pitkäaikaisempia ratkaisuja. Rahat täytyy saada markkinoilta.

Viljelijän asema markkinoilla on heikko. Kilpailulainsäädäntö suosii markkinoiden isoja osapuolia, ja jättää pienille tekijöille vain vähän keinoja pärjätä taloudellisesti. Tämän vuoksi ala on ollut vaikeuksissa jo ennen kustannusnousuja, ja viljelijöiden määrä ja pinta-alat pienenevät. Maatalouden kustannusten voimakas nousu kohdistuu jo entisestäänkin kannattavuuskriisissä olleelle perunasektorille vahvasti erilaisten hyödykkeiden, kuten lannoitteiden ja polttoaineen voimakkaan nousun vuoksi. Perunantuotannossa tarvitaan vähäkloorisia ja erilaisia hivenravinteita sisältäviä lannoitteita, joiden hinnat ovat jo ilman hinnannousuakin olleet kalliimpia kuin viljatuotannon lannoitteiden. Nyt perunalannoitteiden hinnat ovat voimakkaasti nousseet muiden tuotantopanosten hintojen mukana.

Viljelijät tarvitsevat valtiovallalta rohkaisevaa tietoa, että ratkaisua etsitään. Positiivinen signaali helpottaisi viljelijöiden motivaatiota jaksaa yrittää, vaikka tällä hetkellä tunnelmat ovat hyvin matalalla.

2.3 Myös teollisuus on perunasta riippuvainen

Perunatärkkelystä tuotettiin vuonna 2016 noin 42 miljoonaa kiloa ja vuonna 2020 47 miljoonaa kiloa. Elintarviketeollisuuden käyttämästä perunaraaka-aineen määrästä ei ole tarkkaa tietoa, mutta peruna on keskeinen raaka-aine niin valmisruokateollisuudelle kuin myös esim. lounasravintoloille. Perunan huoltovarmuuskysymys on myös teollisuuden ongelma, ja vaakalaudalla ovat isot tuotannonalat ja työpaikat. Tärkkelysteollisuus, elintarviketeollisuus ja tärkkelystä raaka-aineena käyttävä kartonki ja paperiteollisuus tarvitsevat lähellä tuotettua kotimaista perunaa raaka-aineeksi. Tärkkelys on tärkeä sekä elintarvikkeena että teollisuuden raaka-aineena, jonka saatavuus vaarantuu, jos sitä ei pystytä tuottamaan kotimaassa.

Teollisuus tarvitsee viljelijöitä turvatakseen raaka-aineen saannin. Myös teollisuudessa kustannusten nousua on vaikea hinnallisesti kompensoida. Tilanne oli vaikea jo ennen Ukrainan kriisiä, ja erityisesti nyt kun kustannukset nousevat laaja-alaisesti.

3 Työkalut tilanteen parantamiseksi

3.1 Viljelijän neuvotteluaseman parantaminen

Viljelijät ja tuottajayhteisöt ovat isojen kauppakeskittymien kanssa neuvottelupöydässä heikommassa asemassa. Viljelijät joutuvat joka tapauksessa tuottamaan perunansa erilaisten laatukriteerien ja sääntöjen mukaisesti ja noudattamaan ostajan toiveita – vaikka se aiheuttaisi lisäkustannuksiakin. Esimerkiksi kemikaalien käytön rajoituksia voi tulla ostajan taholta, vaikka aineen käyttö olisi laillista. Aineiden käytön sijaan voidaan joutua investoimaan kalliisiin vaihtoehtoratkaisuihin, mitä ostaja ei kuitenkaan hinnassa kompensoi.

Viljelijät ovat investoineet tilaansa, maksavat velkojaan ja heillä on sato myytävänään – mieluiten hyvän sään aikana, kun tuote on parhaimmillaan. He joutuvat helposti joustamaan kaupankäyntitilanteessa, jotta eivät menettäisi kauppaa. Viljelijät ovat heikommassa asemassa, eikä kilpailulainsäädäntö puutu tähän.

3.2 KAUPPA- JA TUOTANTOSOPIMUSTEN KLAUSUULIEN PARANTAMINEN

Sopimusten haasteena on, että kannattamaton tuotanto ei oikeuta purkamaan tuotantosopimusta. Viljelijät joutuvat siksi mahdottoman tilanteen eteen joutuessaan tuottamaan kannattamatonta perunaa pitkien sopimusjaksojen vuoksi. Tarvitaan pitkäkestoisempi ratkaisu, jonka jälkeen voidaan olla markkinaehtoisesti toimiva ala.

Sopimuksista puuttuu klausuuli, joka sitoisi tuottajahinnat kustannuskehitykseen. Tuottajahintaindeksi laahaa aina jäljessä, ja kustannusnousun osoittaminen indeksin avulla on hidasta. Hintajaksojen maksimipituudet antaisivat mahdollisuuden reagoida tilanteeseen ajoissa. Tällä hetkellä sopimusjuridiikassa ei ole maksimiaikaa, mille ajalle hinta olisi kerrallaan voimassa. Peruna-alalle 4 kuukauden sykli olisi sopiva. Onko mahdollista lainsäädännöllä turvata tuottajan asema sopimuksissa? Sopimus voisi kattaa tuotettavan määrän, mutta hinta olisi voimassa tietyn ajan.

3.3 KILPAILULAKI SUOSII SUURIA

Kilpailulaki suojaa monopoliostajaa – pienet myyjät joutuvat kilpailulain ikeen alle. Kartellisyytökset ja sakot iskevät pieniin tekijöihin, mutta isot pystyvät säätämään hintansa oman kauppaketjunsa sisällä miten haluavat. Kilpailulakiin tarvitaan tasapuolistava pykälä, jotta isot tekijät eivät olisi liian vahvassa asemassa pieniin tuottajiin nähden. Tuottajapuolelle täytyy saada turvatekijöitä, jotka auttavat säilyttämään neuvotteluaseman.

3.4 HYVÄT JA HUONOT KAUPPATAVAT

Kustannusten siirto ja yritystoimintaan liittyvän riskin siirto sopimussuhteen heikommalle osapuolelle muodostavat yhteisen nimittäjän useimmille hyvän kauppatavan vastaisille käytännöille.

Hyvän kauppatavan vastaisiin käytäntöihin tulisi kirjata myös se, jos maataloustuotteen laatua tarkastellaan viiveellä 5 – 8 päivää toimituksen jälkeen, jolloin viljelijällä ei ole mahdollisuutta valvoa tuotteen säilytysolosuhteita ennen laadun arviointia. Tuottajalla on riski saada tuotteestaan huonompi hinta.

3.5 TUET

Vuoteen 2011 saakka käytössä on ollut EU:n hyväksymä kansallinen perunatuki, joka oli 2 senttiä per kilo, mutta tämä tukimuoto on lopetettu. Markkinaehtoisuus on ehdoton tavoitteemme. Tuet voivat olla vain hetken helpotus, ja oikeudenmukaiset markkinat ovat ratkaisu. Nyt on kuitenkin kriisitilanne, johon tarvitaan postiivista ratkaisun tuntua. Jos ratkaisua ei ole näköpiirissä, viljeliöiltä menee usko tulevaisuuteen.

4 LOPUKSI

Kaikki positiiviset signaalit olisivat tervetulleita. Lainsäädännölliset ratkaisut helpottaisivat viljelijöiden motivaatiota myös jatkossa.